

Katedra sociologie

FF UK Praha

Posudek na disertační práci

PhDr. Jaroslavy Šťastné

Sociální ekonomika jako nástroj komunitního rozvoje v současné společnosti

Ústřední otázkou posuzované práce je, jakým způsobem lze prokazovat přínos tzv. sociálního podnikání.

Sociální podnikání je v teoretické části práce popsáno v kontextu komunitaristických přístupů, které hodnotu společenství považují za minimálně stejně významnou jako hodnotu osobní identity, osobní svobody a prosazení osobních preferencí, což vše naopak zdůrazňuje liberalismus. Teoretická část práce do velké míry polemikou s liberalistickou doktrínou soustřeďující se na růst, resp. zisk jako na jediný legitimní cíl všech ekonomických aktivit. Autorka věnuje hodně pozornosti tzv. globalizaci a jejím rizikům pro místní společenství. Sociální ekonomika je v jejím pojetí (které sdílí jak s některými domácími, tak zahraničními autory) koncepcí podnikání, které souběžně sleduje profit ekonomický, přínos pro místní společenství a efekt pro životní prostředí. Posledně jmenovaný zřetel znamená využívat místní zdroje a tím redukovat negativní vliv transferu surovin, zboží a energií na velké vzdálenosti.

Autorka si uvědomuje, že globalizační procesy postupují v současném světě rychle; rychleji než na ně stačí nadnárodní organizace i národní administrativy reagovat. Uvědomuje si také, že pro hlavní proud ekonomického myšlení nepředstavuje sociální ekonomika velké téma. Nicméně ukazuje na příkladu některých zemí (Španělsko, Velká Británie, Itálie, Francie, USA aj.), že je možné, aby stát svou sociální politikou prvky sociálního podnikání podpořil. Snaží se najít tyto prvky i v domácích tradicích (např. v družstevnictví), je však nucena konstatovat, že totalitární politické režimy je zdiskreditovaly a jejich renesance je v našich podmínkách nesnadnou záležitostí.

Sám koncept místního společenství má v současných vyspělých státech zcela jiný význam než v tradičních společnostech agrárních. Vazba na místo je slabší, mobilita lidí je velká a místa (ve smyslu lokalit) jsou obsazována v závislosti na ekonomickém úspěchu, resp. neúspěchu. Co je potom možné pokládat za „sdílený lokální zájem“ není lehké definovat. Také pojem komunity dostává nové významy – společenství lidí jsou mnohem tekutější než v tradičních společenstvích. Relativně historicky nový je fenomén „občanských komunit“; tj. lidí spojených zájmem o věci veřejné. Občanskou angažovanost však v našich podmínkách také dusily dekády autoritářských režimů a ve srovnání s jinými demokratickými státy není výrazná.

Autorka v současnosti vidí tři typy snah o posilování komunit: Giddensův koncept třetí cesty, heterodoxní ekonomické uvažování preferující lokální produkci a ideje tzv. participační demokracie.

Teoretické kapitoly práce tedy ukazují dvojí obtíž při prosazování tzv. sociálního podnikání. Obecné trendy euroamerické civilizace a specifické domácí tradice. Autorčina analýza se opírá o směrodatnou domácí i zahraniční literaturu. Její vývody týkající se domácí situace jsou samostatné a přiměřené.

To, v čem může sociální ekonomika hypoteticky kompenzovat selhávání trhu a nedostatečnost politických rozhodnutí na úrovni státu shrnuje autorka práce v obsáhlé tabulce č. 2 (str. 79 a násl.) a v textu, který ji předchází. Způsoby, kterými to může sociální ekonomika dělat, vidí autorka tři: primární orientace na místní komunitu (včetně znevýhodněných lidí), využití nekomerčních zdrojů a využití demokratických principů při rozhodování. Pokud jde o znevýhodněné lidi, stála by za připomenutí teorie konstrukce cílových skupin – ne všechny cílové skupiny sociální práce jsou zainteresovanými subjekty viděny jako stejně „oprávněné“ k tomu, aby byly podporovány službami, na něž jsou vydávány veřejné finance. Autorka se ve své práci převážně soustřeďuje na lidi s postižením, případně lidi nezaměstnané. V dalším textu jsou podrobně a realisticky popisovány limity sociální ekonomiky (mj. i to, že pro cílovou skupinu nemusí mít práce stejnou hodnotu jako pro většinu společnosti v daném státě). Autorka zkoumá i možnost využití principů sociální ekonomiky v ekonomice hlavního proudu, kde by mohly korigovat redukcionistický koncept homo economicus.

Empirická část práce zkouší dokumentovat přínosy sociální ekonomiky na sociální firmě „Modrý domeček“ v Řevnicích. Přitom byla použita i v zahraničí užívaná metodika SROI (Social Return on Investment), vedle ní pak kvalitativní výzkumné techniky: dotazování zaměstnanců sociální firmy a rodinných příslušníků těchto zaměstnanců, anketní šetření obyvatel Řevnic, polostrukturované rozhovory se zákazníky a pracovníky místní pečovatelské služby a místně příslušného úřadu práce. Některá místní šetření prováděli studenti KSP FF UK a autorka je náležitě cituje jako zdroj, který využila.

Možných způsobů měření efektu sociálního podnikání existuje mnoho, autorka je sama shrnuje v rozsáhlé tabulce č. 4 (str. 120 a násl.). Preferována byla jedna - SROI. Je otevřenou otázkou, zda by použití více metod – a to takových, s nimiž jsou již publikované zkušenosti z jiných zemí - nepomohlo více v odpovědi na ústřední otázku práce.

Vstupní informace pro hodnocení metodou SROI byly získány formou „ohniskové skupiny“ se zainteresovanými subjekty, při níž bylo dohodnuto koncentrovat se na využití dotace, kterou firma obdržela ze Středočeského úřadu práce. Současně byly definovány i kategorie „výstupů“ a „dopadů“. Vlastní způsob výpočtu je dokumentován na jednom sledovaném ukazateli (děti z místní komunity se seznámí s fenoménem zdravotního znevýhodnění a naučí se chovat k OZZ). Dosažení výstupů z tohoto vzdělávacího programu však metodika nekontroluje, monetarizovány jsou jen výdaje na lektory a indikátorem úspěchu je pouze počet dětí prošlých programem.

V příloze práce F (Impact map – SROI) je pak možné najít hodnoty vypočtené pro všechny sledované indikátory. Ne vždy jsou zcela jasné způsoby výpočtu. Bylo by vhodné, kdyby o nich autorka řekla více při obhajobě práce.

V celkovém hodnocení možností metodiky SROI autorka zdůrazňuje „ne-monetarizovatelné“ aspekty činnosti sociální firmy a riziko, že metoda SROI bude podporovat iluzi, že všechny aktivity sociální firmy na monteární ukazatele převést lze. Kvalitativní šetření provedená s uživateli služby a dalšími zainteresovanými subjekty ukázala jako hlavní přínos fungování sociální firmy psychologické a sociální změny v kvalitě života uživatelů služby, které se finančnímu hodnocení vzpírají. Při obhajobě doporučuji formulovat pregnantní pozitivní závěr týkající se způsobů, jak by měla být efektivita sociálního podnikání v současnosti v ČR hodnocena.

Autorka v práci prokázala schopnost vytýčit problém a empiricky hledat odpověď na hlavní výzkumnou otázku.

Po stránce stylistické i jazykové je práce na odpovídající úrovni. Na některých místech by bylo možné volit místo anglických termínů české ekvivalenty. Práci doporučuji ve stručnější podobě ke zveřejnění v odborném tisku, případně jako monografii.

Práci doporučuji k obhajobě.

Doc. PhDr. O. Matoušek